

Rozdíly ve vnímání a posuzování rizika ženami a muži v souvislosti se sportem¹

Pavel Hytša, Petra Krásová

UK FTVS Praha, katedra psychologie, pedagogiky a didaktiky

Úvod

Ze statistik nehod vyplývá, že riskování, i v podobě hazardování, se rozrůstá a v některých populacích a v některých souvislostech se stává společenským problémem.

Teoreticky je rizikové rozhodování pojímáno a zkoumáno především jako kognitivní proces, determinovaný pravděpodobností dosažení cíle, hodnotou cíle a motivací. Ve většině případů se při výzkumu využívají verbálně navozené modelové situace, obsahující různý stupeň rizika, ze kterých si proband vybírá, aniž by reálně nesl důsledky riskantnosti svých rozhodnutí. Výzkum se tak posouvá spíše do oblasti řešení intelektuálních problémů. Výzkum zahrnující strach z důsledků rozhodnutí je obtížný, protože skutečné ohrožení probandů je z etických důvodů při výzkumu těžko realizovatelné. Přitom strach a jeho překonání se stává pravděpodobně jednou z motivačních proměnných rizikového chování, jak ukazuje např. praxe extrémních sportů.

Současný stav řešeného problému v tuzemsku i zahraničí

Stávající teoretické zázemí neposkytuje možnost jednotným způsobem vysvětlovat rizikové rozhodování lidí. **Teorie výkonové motivace** (Heckhausen aj.) zahrnuje v oblasti výběru obtížnosti úlohy tézi, že střední riziko (situace „fifty-fifty“) volí spíše osoby s vysokou výkonovou motivací, zatímco riziko velmi malé, ale i riziko extrémní (hazard?) je typické pro osoby s tendencí vyhnout se selhání.

Jiný je koncept **osobnostní podmíněnosti rizikového rozhodování**. Představa o dobrodružnosti jako osobnostním rysu je velmi stará. Už např. Cattel má ve svém 16 PF osobnostním inventáři faktor H, který souvisí s výběrem riskantních alternativ. Nověji Zuckermann koncipuje „sensation seeking“ jako osobnostní rys, jehož větší míra u člověka také znamená větší oblibu rizika jako cesty k mimořádným prožitkům. Na druhé straně je možné předpokládat, že jiné osobnostní rysy budou rizikové rozhodování tlumit, jako např. „control“ v konceptu „hardiness“ Kobasové aj.

Třetí možnost interpretovat rizikové chování poskytují koncepce zdůrazňující **situační emotivitu**, jako např. „flow“ v pojetí Czikszentmihalyiho. Zde by míra rizika souvisela s mírou situačního zaujetí, například v rámci hry. Je to poněkud v rozporu s motivační teorií Heckhausenovou, protože by to znamenalo, že maximální motivace vede k maximálnímu riziku.

Dále se výzkumu rizika při pohybové aktivitě věnovali Kiewa, 2001 (Rozdíly ve vnímání rizika u lezců žen a mužů), Breivik, 1990 (Vliv stresové situace obsahující riziko na biochemické, fyziologické, mentální a behaviorální indikátory), Dählback, 1990 (Vývoj a validizace „škály

¹ Předběžné sdělení. Vzniklo za podpory Interní grantové agentury IGAUK FTVS.

přijímání rizika“ v praxi špičkových pracovníků/Risk taking measure among top performing workers) , Capaldi, Stoolmiller, Clark, Owen, 2002 (heterosexuální rizikové chování u mladých mužů a žen a jeho souvislost se sociálními kontexty).

Rozdělení typů rizik podává Thompson (1994 In Breivik, 1999), jenž považuje riziko za koncept, ve němž je nutné rozlišovat:

- reálné riziko (kombinace šancí a negativních důsledků existujících v realitě);
- pozorované riziko (vyhodnocení kombinace šancí a negativních důsledků použitím teoretických modelů fyzikálního světa);
- vnímané riziko (odhad reálného rizika bez použití teoretických modelů fyzikálního světa);
- pochopené riziko (hodnocení rizika na základě vzhledu do situace).

Scrageová a Rošková podávají na základě studia 112 studentů (58 mužů a 54 žen) přehled faktorů ovlivňující hodnocení rizik v rovině globální, lokální a individuální.

Faktory podílející se na hodnocení rizika podle nich jsou:

- personal vs. general risk, tendence k hodnocení osobního rizika jako menšího než u druhých osob, iluze nezranitelnosti vlastní osoby („To se mě stát nemůže.“);
- pohlaví, Muži a ženy vnímají riziko rozdílně, ženy mají tendenci vnímat ve stejné situaci větší riziko než muži (ve vztahu k vlastní osobě);
- věk a zkušenost (informovanost o riziku);
- dovednosti: Laici vs. Experti;
- motivace k výkonu (očekávání úspěchu, cílevědomost, vytrvalost, centrace na výsledek);
- emotivita (afektivních vliv emocí, impulsivní x non-impulsivní řešení).

V Čechách byla tato otázka řešena Mikšíkem (psychologie osobnosti, diagnostická baterie IHAVEZ, dotazník Sparo) a Hoškem 1979 (riziko neúspěchu při pohybové činnosti, odolnost a způsoby zvládnání sportovní činnosti).

Kuban (2003) srovnává tendenci k vyhledávání rizika při pohybové aktivitě u horolezců a nespportovní veřejnosti. Jeho závěry poukazují na zevšeobecňování rizika u nespportovců oproti tendenci podhodnocovat a zároveň vnímat riziko jako individuální záležitost u sportovců-horolezců.

Poznání rozdílů ve vnímání a hodnocení rizika mužů a žen umožní proniknout do specifčnosti psychologické přípravy pro sportovní činnost.

Soubor a metodika

Dotazování bylo provedeno se 104 respondenty studentkami a studenty UK FTVS. Dotazníky byly administrovány 47 mužům a 47 ženám ve věku od 19 – 29 let. Respondenti byli motivováni možností udělení zápočtu (atestace) z volitelného předmětu „psychologie odolnosti“ na základě účasti v tomto výzkumu a návštěvy seminářů.

V projektu se počítalo s využitím metody „zakotvené teorie“ Strause a Corbinové (1999) jako výchozí metodologie pro vytvoření otázek semistrukturovaného dotazníku. Tj. všechna zjištěná data se následně interpretují v rámci empiricky ověřitelných kategorií přirozeného systému. Jde o soulad mezi ověřovanou teorií a pozorováním.

Metody

Kvalitativní obsahová analýza byla provedena pomocí softwaru **CDC EZ-Text Qualitative Data Entry and Coding Program, Verze 3.06c**.

Tento program umožňuje záznam semi-strukturovaných kvalitativních dat. Obvykle se používá sada 20 – 50 otevřených či uzavřených otázek, které jsou položeny všem respondentům ve zkoumaném výběru. Počítá se s tím, že délka jejich odpovědí navzájem se bude velmi lišit. Původně byl tento program vytvořen pro Center for disease Control and Prevention - CDC (USA). Některé z těchto projektů využívaly služeb až 30 rozdílných dotazovatelů, kteří zaznamenávali odpovědi písemně nebo pomocí audiotechnik. Finálně byly všechny tyto záznamy převedeny do elektronické podoby a byla vytvořena databáze čítající až desítky tisíc stran.

Na rozdíl od příkladu výše jsme použili záznam odpovědí na semistrukturovaný dotazník.

Deskriptivní statistické ukazatele byly pořizeny s využitím Statistického programu NCSS 6.0 21.

Dotazník přijímání rizika

Pilotní verze české verze dotazníku „Risk Taking Measure“ (Dählback, 1990), obsahuje 50 položek typu odpovědi ano/ne rozdělených do 5 dimenzí z nichž každá čítá 10 položek:

1. deklarované přijímání rizika;
2. impulsivní přijímání rizika;
3. schopnost zůstat klidný při přijímání rizika v relaci ke konfliktu;
4. obavy ze ztráty kontroly při přijímání rizika;
5. pocity ztráty kontroly při přijímání rizika.

Dotazník názorů

Modifikovaná podoba dotazníku „Opinion Questionnaire /Choice Dilemmas Procedure II.“ (Kogan, Wallach 1964). Set osmi verbálně navozených problémových situací. Proband se musí rozhodovat jak by se zachoval na místě popisované osoby. Volí hladinu pravděpodobnosti, na které by byl ochoten popisované rizikové rozhodnutí podstoupit.

Situace jsou formulovány tak, aby zohledňovaly faktory, které dle Scradgeové a Roškové ovlivňují hodnocení.

Cíle

Tento výzkumný projekt se zaměřuje na intergender rozdíly ve vnímání rizika a vztahu k jeho hodnocení. Byla provedena kvalitativní obsahová analýza odpovědí na otevřené otázky /

strukturovaný dotazník Rizika ve sportu/ a odpovědi na řešení „problémových“ modelových situací (choice-dilemma questionnaire).

Popsat shody a rozdíly ve vnímání a hodnocení rizika mužů a žen a jednotlivých skupin praktikujících různé sporty.

Výsledky a diskuze

Pro každou skupinu (muži ženy) jsme porovnali hrubé skóry v obou testech a jejich hodnoty středu (aritmetický průměr, směrodatnou odchylku a provedli jsme analýzu rozptylu.

Tabulka 1

	n	věk (x)	PR (x)	PR (σ)	HR (x)	HR (σ)	Var	(Pear)	T-test
Ženy(x,σ)	47	23	25,9	4,34	3,23	0,8	18,9	0,06	1,99
Muži (x,σ)	48	23,7	25,1	5,4	4,3	1	29,1	0,21	

Nejprve jsme provedli základní deskriptivní statistickou proceduru (viz tabulka výše).

Hrubé skóry byly převedeny na vážené skóry (stény) u obou testů. Rozpětí HS u dotazníku přijímání rizika je od 0 – 50. Rozpětí HS u dotazníku názorů je od 0 – 7,2.

Poté jsme spočetli Pearsonův korelační koeficient vztahu mezi váženými skóry Dotazníku přijímání rizika (PR) a Dotazníku názorů (HR) u obou skupin.

Dále jsme spočetli Studentovo t-test pro porovnání přijímání rizika mezi oběma skupinami. Ověřována byla následující hypotéza.

Hypotéza:

„Ženy přijímají ve stejné situaci menší riziko jako než muži“ (dotazník přijímání rizika).

Tuto hypotézu můžeme přijmout na zvolené hladině $p=0,05$.

Ženy skórovaly v dotazníku názorů (hodnocení problémových situací) níže než muži.

Tím je vyjádřena jejich menší ochota riskovat (v logice dotazníku – poradily by osobě rizikově se rozhodnout při nižší pravděpodobnosti neúspěchu) než projevovali muži.

Porovnáním Pearsonova korelačního koeficientu jsme zjistili, že síla vztahu mezi vnímáním a hodnocením (přijímáním) rizika je $Pear=0,21$ u mužů a $Pear= 0,06$ u žen.

- CSIKSZENTMIHALYI, M. (1997): *Finding Flow*. Basic Books. New York.
- DAHLBACK, O. (1990). Criminality and risk-taking. *Personality and Individual Differences*, 11,265-272.
- DAHLBACK, O. Personality and Risk-taking. *Personality of Individual Difference*, Vol. 11, No. 12, pp. 1235-
- DOBRÝ, L. Rizikové sporty, adrenalin, prožitek a výchova. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 69(1), 2003, s. 2-7.
- HOŠEK, V. Pohyb a Eurorie. In Prožitek a tělesnost. Sborník příspěvků konference FTVS UK Praha 24.4. 2002. s. 40.
- KOGAN, N.; WALLACH, M. A. (1964). *Risk taking: A study in cognition and personality*. New York: Holt.
- LOWENSTEIN, G.; WEBER, E.; HSEE, CH.; WELCH, N. Risk as Feelings. *Psychological Bulletin*. 127(2): *Psychology*. 27(3): 308-320, Jul-Sep 1996. *Psychopathology*, New York: Plenum. s. 163-197.
- STRAUSS,A.; CORBINOVÁ, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*:Boskovice, Nakladatelství Albert.
- ZUCKERMAN, M. (1979). Sensation seeking and risk taking. In IZARD, C. (Ed.), *Emotions in Personality and psychopathology*. New York : Plenum Press, c1979.

HYŤHA, Pavel; KRÁSOVÁ, Petra. Rozdíly ve vnímání a posuzování rizika ženami a muži v souvislosti se sportem. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 6 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.